

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2010 metai

2

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2011

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2010

2

Vilnius 2011

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2010

2

Vilnius 2011

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-2-65

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKAUSKAS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2011
© Straipsnių autoriai, 2011

STRAIPSNIAI IR PRANEŠIMAI

MARIUS SIRUTAVIČIUS

LDK PONŲ TARYBA IR MASKVOS BAJORAI: FORMALIEJI PARALELINĖS DIPLOMATIJOS ASPEKTAI 1492–1569 M.

Kultūrinės analizės taikymas tyrinėjant politinius reiškinius, vakarietiškoje istoriografijoje pagreitį įgavęs XX a. 8–9 dešimtmetyje, sąlygojo esmines permainas ir vienoje iš konservatyviausių praeities tyrimų sferų – diplomatijos istorijoje¹. Atsinaujiniuose diplomatinėse kontaktų praktikos tyrinėjimuose ypatingas dėmesys skiriamas performatyviems diplomatinės komunikacijos aspektams – elgesio scenarijams, kurie buvo konstruojami ceremonijomis ir jų metu atliekamais ritualais bei juos įprasminančiais ideologiniais diskursais. Ši problematika vis dažniau novatoriškai nagrinėjama nemažoje dalyje šiuolaikinių diplomatijos istorijos studijų², naujais požiūriais pasipildė ir Vidurio bei Rytų Europos tyrinėtojų darbai.

Diplomatinio bendravimo normų ir ceremonialo kaip komunikacinio modelio svarba aukščiausio lygio – monarchų vardu palaikomoms Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės santykiams įvairiais atžvilgiais jau buvo nagrinėta

¹ H. D r o s t e, Diplomacy as a Means of Cultural Transfer in Early Modern Times: The Swedish Evidence, *Scandinavian Journal of History*, 2006, vol. 31, Nr. 2, p. 144–150; K. W. S c h w e i z e r, M. J. S c h u m a n n, The Revitalization of Diplomatic History: Renewed Reflections, *Diplomacy & Statecraft*, 2008, vol. 19, Nr. 2, p. 149–186; A. S t e p h a n s o n, Diplomatic History in the Expanded Field, *Diplomatic History*, 1998, vol. 22, nr. 4, p. 595–603; J. W a t k i n s, Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe, *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 2008, vol. 38, Nr. 1, p. 1–14; Ch. W i n d l e r, Diplomatic History as a Field for Cultural Analysis: Muslim–Christian Relations in Tunis, 1700–1840, *The Historical Journal*, 2001, vol. 44, Nr. 1, p. 79–106.

² Nors diplomatiniam ceremonialui (protokolui) atitinkamas dėmesys buvo skiriamas ir ankstesnių laikotarpių istoriografijoje, tačiau tik paskutiniais dešimtmečiais jo analizei pasitelkiamos sociologų, antropologų, ritualo teoretikų, komunikacijos specialistų metodologinės nuostatos.

ankstesniuose šio straipsnio autoriaus darbuose³. Šis tyrimas skirtas žemesnio lygmens tarpvalstybiniam bendravimui – LDK Ponų tarybos ir Maskvos didžiojo kunigaikščio Bajorų tarybos (nuo XVI a. vidurio Bajorų Dūmos) ryšiams. Šių diplomatinių ryšių pradžia galime laikyti 1492 m., kuomet nutrūkus oficialiems aukščiausio lygio kontaktams žymiausi Ponų tarybos nariai pradėjo pusiau oficialų susirašinėjimą su įtakingais to meto Maskvos bajorais⁴. Nors Ponų tarybos vardu su maskvėnų poliniu elitu palaikomi ryšiai nebuvo intensyvūs, tokio pobūdžio bendravimas buvo nuolat atnaujinamas sudėtingais tarpvalstybinių santykių momentais iki pat Liublino unijos sudarymo 1569 m., pakeitusio LDK diplomatinės veiklos praktiką. Per šį laikotarpį susiklostė paralelinių diplomatinių ryšių tradicija – abiejų valstybių politinio elito atstovų sprendžiamų problemų pobūdis bei tam tikra specifika pasižyminčios bendravimo normos ir formos. Pastarojoje plotmėje funkcionavęs komunikacinis modelis buvo glaudžiai susijęs su paralelinės diplomatijos funkcijomis, lėmusiomis formaliąsias bendravimo strategijas visuminėje LDK ir Maskvos Rusios tarpvalstybinių santykių praktikoje. Todėl svarbu išsiaiškinti ir šių kontaktų pobūdį bendrojoje tarpvalstybinių ryšių perspektyvoje.

LDK Ponų tarybos vardu palaikomus diplomatinis ryšius kaip paralelinę diplomatiją pirmasis įvardijo Egidijus Banionis. Išanalizavęs pastarosios institucijos diplomatinis ryšius su kaimyniniais kraštais jis padarė išvadą, kad ji buvo paraleli oficialiems LDK diplomatiniais santykiams ir turėjo juos paremti. E. Banionio manymu, Tarybos narių susirašinėjimas su Krymo chanatu iš esmės atkartoto aukščiausio lygio kontaktų turinį ir žymesnio vaidmens neatliko. Taip pat ryšiai su Vokiečių ordinu ir Livonija atliko pagalbinę organizacinę funkciją, tik XV a. 6 dešimtmetyje kilus konfliktui tarp Lietuvos politinio elito atstovų ir monarcho, jie tapo savarankiškesni⁵. Šio laikotarpio įvykius tyrę istorikai dažnai kalba apie didikų grupuotės, kuriai vadova-

³ M. S i r u t a v i č i u s, Diplomatinės veiklos normos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės santykių praktikoje (XV–XVI a. sandūroje), *Lietuvos istorijos metraštis*, t. 2002/2, 2004, p. 5–26; M. S i r u t a v i č i u s, Diplomatinis ceremonias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės santykių praktikoje (XV–XVI a. sandūroje), ten pat, t. 2003/1, 2004, p. 81–101; M. S i r u t a v i č i u s, Maskvos pasiuntinių priėmimo ceremonias Lietuvos valdovo dvare Vilniuje XV a. pabaigoje – XVI a. viduryje, *Vilniaus Žemutinė pilis XIV–XIX a. pradžioje: 2005–2006 m. tyrimai*, sud. L. Glemža, Vilnius, 2007, p. 8–32; M. S i r u t a v i č i u s, Lietuvos valdovo statuso reprezentacija diplomatinių santykių su Maskvos valstybe praktikoje XV–XVI a. sandūroje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha: straipsnių rinkinys*, sud. D. Steponavičienė, Vilnius, 2007, p. 113–122.

⁴ 1492 m. liepa–lapkritis. Trakų kašteliono Jono Zaberezinskio ir Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilo susirašinėjimas su Naugardo vietininku Jakovu Zacharjiniu ir Maskvos vaivada, kunigaikščiu Ivanu Patrikejevu, t. 35, *Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским государством, т. 1 (1487–1533 гг.)*, под ред. Г. Ф. Карпова, *Сборник императорского русского исторического общества (toliau Cб Пуо)*, С. Петербург, 1882, с. 68–72.

⁵ E. B a n i o n i s, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV–XVI amžiais*, Vilnius, 1998, p. 68.

vo Vilniaus vaivada Jonas Goštautas, ir valdovo nesutarimus. Priešpriešą liudija ir jų veiksmai užsienio politikos sferoje, paminint, jog 1453 m. pastarajai grupuotei priskiriami Lietuvos didikai demonstratyviai savarankiškai parašė laišką Vokiečių ordino magistrui, kuriame išreiškė norą sutvirtinti ryšius su Ordinu ir pasiuntė pasiuntinybę, kurios pagrindinis tikslas buvo sudaryti sąjungą prieš lenkus⁶. Galima manyti, kad šie įvykiai suteikė pagrindą pervertinti Tarybos narių savarankiškumą diplomatinės veiklos srityje ankstesnėje istoriografijoje, kur buvo laikomasi nuostatos, jog Lietuvoje nesant didžiojo kunigaikščio, Ponų taryba savarankiškai palaikė santykius su užsienio valstybėmis⁷. Netgi traktuojant šiuos veiksmus kaip bandymą atsiriboti nuo valdovo, apeiti jį ir atstovauti Lietuvai, reikia sutikti su E. Banioniu, kad Ponų tarybos narių pastangas užmegzti savarankiškus diplomatinis santykius galima laikyti epizodiniu ir nepavykusiū reiškiniu, neturėjusiu tęstinumo⁸.

Nesuteikia pagrindo kalbėti apie savarankišką Ponų tarybos narių diplomatinę veiklą ir vėlesnę LDK diplomatinį santykių su kaimyninėmis valstybėmis istorija, atskleidžianti glaudų monarcho ir šalies politinio elito bendradarbiavimą diplomatinės veiklos sferoje⁹. Reikšmingesniu E. Banionis laikė tik Ponų tarybos ir Maskvos bajorų diplomatinį bendravimą, kuris atliko santykių atnaujinimo konfliktišku situacijų metu ir preliminarinių derybų prieš aukščiausio lygio derybas funkciją. Lietuvos ir Maskvos politinio elito atstovų susirašinėjimas dažniausiai buvo atnaujinamas baigiantis paliaubų terminui ir vienos ar kitos pusės inicijuojamas tarpinstituciniu lygmeniu arba norint suteikti bendravimui tarpasmeninį pobūdį konkrečių įtakingų asmenų vardu. Ši diplomatinės komunikacijos praktika, tyrinėtojo manymu, buvo pusiau oficialaus diplomatinio kontaktų kanalo pobūdžio. Todėl Tarybos diplomatinis ryšius su kaimyniniais kraštais galima laikyti sudėtine LDK diplomatinės praktikos dalimi, naudotą efektyviau įgyvendinant užsienio politikos tikslus. Tarybos teisė veikti savo vardu

⁶ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003, p. 189–190; E. Banionis, min. veik., p. 60.

⁷ Taip Ponų tarybos diplomatinę veiklą iki pat Liublino unijos interpretavo LDK valstybinių struktūrų tyrinėtojai Matvejus Liubavskis ir Ivanas Malinovskis bei kiti jų pozicijas perėmę istorikai: М. К. Любавский, *Литовско-русский сейм*, Москва, 1902, с. 329; И. А. Малиновский, *Рада Великого княжества Литовского в связи с боярской думой древней России*, ч. 2: Рада Великого княжества Литовского, вып. 1, Томск, 1904, с. 97, 106.

⁸ E. Banionis, min. veik., p. 60; Rimvydas Petrauskas savarankiškose LDK didikų pozicijose Ordinio atžvilgiu įžvelgia dar Vytauto laikais susiklosčiusių tradicinių santykių tęstinumą, kai politinio savarankiškumo interesams užtikrinti neretai buvo naudojamosi Lenkijos ir Ordino nesutarimais – R. Petrauskas, min. veik., p. 190–193. *Lietuvos istorija, IV tomas: J. Kiaupienė, R. Petrauskas, Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius, 2009, p. 419.

⁹ Apie valdovo ir Ponų tarybos bendradarbiavimą organizuojant ir palaikant diplomatinis santykius su kaimyninėmis šalimis plačiau: E. Banionis, min. veik., p. 68–76.

palaikant diplomatinis ryšius su užsienio valstybių politiniais subjektais buvo žinoma ir pripažįstama kitose valstybėse¹⁰.

Toki pastarosios diplomatinės veiklos pobūdį sąlygojo įvairūs veiksniai, tačiau lemiamos reikšmės turėjo LDK ir Maskvos valstybės diplomatinės veiklos principai, diplomatinės reprezentacijos taisyklės. Viena svarbiausių diplomatinio atstovavimo taisyklių įtvirtino nuostatą, kad tarpusavio santykiuose būtina vadovautis hierarchijos principu, griežtai laikantis vienas kito atžvilgiu esamų valdžios lygių. Kiekviena diplomatinė misija, atitinkamu lygmeniu reprezentuojanti adresantą, buvo skiriama vienam ir konkrečiam jį hierarchiškai atitinkančiam adresatui. Maskvos monarchas galėjo bendrauti tik su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, Maskvos didžiojo kunigaikščio tarybos bajorai – tik su Ponų taryba ir pan.¹¹ Dėl monarcho vaidmens sureikšminimo valstybės reprezentacijoje¹² didžioji tarpvalstybinio bendravimo dalis (ne tik aukščiausio lygio diplomatiniai kontaktai) buvo palaikomi tik valdovų vardu. Nepaisant nagrinėjamu laikotarpiu ženkliai išaugusių prerogatyvų, Ponų taryba negalėjo išplėsti savo vardu palaikomos diplomatinės veiklos, nepažeidusi hierarchinės tvarkos, nes josios partnerių kaip institucijos kompetencija, augant Maskvos didžiojo kunigaikščio autoritetui ir galiai, siaurėjo. Ši situacija nepasikeitė net XVI a. 4–5 dešimtmečiais, kai Maskvos didžiuoju kunigaikščiu buvo vainikuotas mažametis Ivanas IV ir Maskvos bajorų „artimoji“ taryba (*Ближняя дума*) tapo faktine valstybės valdytoja. Siekiant išsaugoti esamas pozicijas tarptautinėje arenoje, joje įtvirtintą valstybės statusą, diplomatinės santykių tradicijos nebuvo laužomos, svarbiausios tarpvalstybinių santykių problemos buvo sprendžiamos formaliai aukščiausio lygio kontaktų metu¹³. Žvelgiant į bendrą tarpvalstybinių diplomatinės ryšių praktiką, būtų galima konstatuoti, kad di-

¹⁰ Ten pat, p. 59–68.

¹¹ Л. Юзефович, Русский посольский обычай XVI века, *Вопросы истории*, № 8, 1977, с. 116.

¹² Diplomatinėje komunikacijoje buvo vadovaujamosi dar gajomis viduramžiškoms politinės ideologijos nuostatomis, kurios sureikšmino monarcho asmens, ne tik personifikuojančio, bet ir įkūnijančio valdomą šalį, vaidmenį. Viduramžiais Europoje paplito ir ilgai gyvavo valstybės idėja, paremta mistinio kūno (*corpus reipublicae mysticum*) vaizdiniu. Šis fikcinis įsivaizduojamas kūnas, neturintis fizinių savybių, negalėjo savarankiškai funkcionuoti, jam turėjo atstovauti įgaliotasis asmuo, t. y. valstybė galėjo veikti tik per reprezentantą, kurio vaidmuo neretai atitekdavo valdovui. Monarcho valdžios dieviškumo pobūdis išskeldavo jį aukščiau visų kitų asmenų, o jos praktinis įtvirtinimas buvo paremtas valdovo kaip valstybės kūno galvos pozicija. Ši reprezentacijos teorija, skirta valstybės vidaus sąrangai įtvirtinti ir nukreipta į išorės santykius, tapdavo ypač reikšminga diplomatinės veiklos kompetencijai atsidūrus monarcho jurisdikcijoje, – J. B a s z k i e w i c z, *Myśl polityczna wieków średnich*, Warszawa, 1970, s. 114–116.

¹³ Tai, kad maskvėnai bet kokiomis aplinkybėmis siekė išlaikyti aukščiausią (tarpvaldovinį) diplomatinės kontaktų pobūdį, nekeičiant privalomų formaliųjų jo aspektų, liudija 1536 m. LDK atstovo priėmimas pas tuo metu dar šešiametį Ivaną IV Maskvoje. Valdovo statusui deramas ir aukščiausio lygmens kontaktams būtinas atlikti sudėtingas ceremonijas mažamečiui monarchui padėjo atlikti bajorai, taip išlaikydami įprastinę audiencijos tvarką, – 1536 07 21–1536 11 11 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiu Ivanui IV, *Có Puo*, т. 59, № 5, с. 43–44.

desnės diplomatinės veiklos galimybės abiejų šalių politinio elito nariams atsiverdavo atstovaujant savajam siuzerenui – pagrindiniam tarpvalstybinių santykių subjektui.

Tikėtina, jog abiejų valstybių tarybų narių dalyvavimo diplomatinėje veikloje reprezentuojant monarchus patirtis tapo paralelinių diplomatinių ryšių praktikos pagrindu, konsekventiškai tai pačiai veiklos užsienio politikos srityje kompetencijų tradicijai. Pastaroji Ponų tarybos atveju nuo 1492 m. įgavo teisinį pagrindimą¹⁴, o Maskvos didžiojo kunigaikščio tarėjų vaidmuo šioje sferoje buvo įprasminamas politinės ideologijos nuostatose, turėjusiose ypatingą reikšmę formaliesiems paralelinių diplomatinių kontaktų aspektams. Aktualiausiu nagrinėjamai problemai ideologinių nuostatų elementu galima laikyti patarimo idėją. Maskvėniškoje politinių vertybių sistemoje nebuvo vietos jokiems įstatymiškiems suvereno galios apribojimams. Tačiau visi, įskaitant ir valdovą, privalėjo gyventi „pagal teisę“, kuri dar buvo suprantama viduramžiškai, t. y. kaip dieviškųjų paliepimų, moralinių priesakų ir nerašytų tradicijų derinys, nematant būtinybės juos įtvirtinti rašytinėje teisėje. Viena iš šių nerašytų teisinių normų įtvirtino imperatyvią monarcho ir jo pavaldinių pasitarimų praktiką. Maskvos Rusijoje žemiškoji valstybė buvo suvokiama kaip akivaizdus dangiškosios karalystės, aprašytos Šventajame rašte, įkūnijimas. Valstybės galva – didysis kunigaikštis buvo tapatinamas su Dievo sūnum, o jį supantys tarėjai – kaip apaštalai ir ištikimi jų mokytojo sekėjai. Procesas, kurio metu suverenas konsultuodavosi su savo tarėjais, buvo tapatinamas su Kristaus pokalbiais su jo mokiniais. Todėl viduramžiškoje visuomenėje patarimo idėja įgavo sakralinę konotaciją¹⁵.

Sakralus patarimo pobūdis buvo išreikštas reguliarių konsultacijų tarp suvereno ir jo tarėjų praktikoje. Ji buvo paremta įsitikinimu, jog kiekvienas sprendimas turėtų būti sankcionuotas bendros suvereno ir jo tarėjų valios. Tikrai po pasitarimų su išmintingais tarėjais galėjo būti rastas Dievą tenkinantis sprendimas. Pasitarimo aktas Maskvos politinėje kultūroje atliko dvi funkcijas. Visų pirma jame fiksuotas specifinis ideologinis turinys (išreiškęs visuomenės vertybines nuostatas). Antra, pasitarimų praktika taip pat suformavo valstybės administravimo organizacines formas. Pasitarimų praktika

¹⁴ 1492 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro privilegija buvo teisiškai apibrėžtos valdovo ir Ponų tarybos santykių nuostatos penkiose valstybės valdymo ir administravimo sferose. Viena iš jų – užsienio politikos sritis. Tryliktuoju privilegijos straipsniu monarchas diplomatinius santykius su kaimyniniais kraštais pasižadėjo palaikyti su ponų tarėjų žinia. Ši nuostata esmiškai nepakeitė diplomatinio bendravimo mechanizmų, ypač kontaktų su Maskvos valstybe praktikoje. Valdovas ir anksčiau svarbiausiais klausimais tardavosi su įtakingiausiais didikais, privilegija tik teisiškai įtvirtino šią praktiką kaip monarcho pareigą. Minėtas privilegijos straipsnis sankcionavo jau gyvavusią tradiciją, susiklosčiusią aktyvaus Tarybos narių dalyvavimo sprendžiant užsienio politikos reikalus ir palaikant diplomatinius kontaktus praktikos pagrindu, – J. K i a u p i e n ė, R. P e t r a u s k a s, min. veik., p. 318; L. K o r c z a k, *Litewska Rada wielkosiążęca w XV wieku*, Kraków, 1998, s. 53–55.

¹⁵ S. B o g a t y r e v, *The Sovereign and his Counsellors. Ritualised Consultations in Muscovite Political Culture, 1350s–1570s*, Helsinki, 2000, p. 12.

tapo ypač svarbi XVI a., formuojantis administracinių institucijų – prikazų (*приказ*) sistemai. Maskvos didžiojo kunigaikščio taryba transformavosi į tam tikro pobūdžio koordinacinį centrą, atlikusį svarbias organizacines funkcijas tarnybinėje hierarchijoje ir Maskvos valstybės visuomenės administracinėje sistemoje¹⁶.

Patarimas kaip Dievo dovana žmogui sakralizuotą reikšmę buvo plačiai įgijęs viduramžiškoje Europos religinėje mintyje bei ją atliepusiose politinėse, ideologinėse ir teisinėse normose. Patarimas buvo neginčijama, beveik privaloma sąlyga kiekvienam poelgiui ar veiksmui. Viduramžių literatūroje gausu pamokymų, kur teigiama, kad nereikia nieko daryti ar nuspręsti nepasitarus. Šią nuostatą palaikė įsitikinimas, kad patarimas–pamokymas – sėkmės garantija kiekviename reikale, tuo tarpu veiksmai, atliekami be išankstinio patarimo (pasitarimo), neišvengiamai pasmerkti nesėkmei. Ypač atkakliai šias nuostatas to meto raštijoje bandyta įteigti valdovams, tvirtinant, kad sėkmingo valdymo pagrindas – rėmimasis gerais patarimais. Monarchų nesėkmės gana dažnai buvo aiškinamos kaip blogo patarimo pasekmė. Gero ir blogo patarimo samprata lėmė ir monarchų patarėjams priskiriamas būtinas moralines savybes. Valdovo tarybos kaip valdymo institucijos suvokimas išplaukė iš bendros patarimo–pagalbos idėjos, o kolegialaus valdymo nauda buvo grindžiama apeliuojant į moralumą. Valdovo tarybą privalėjo sudaryti dori asmenys, gebantys duoti išmintingus patarimus. Todėl monarchus stengtasi visokeriopa saugoti nuo blogų patarėjų, kurie žiūrėdami savo naudos nukreipia juos nuo teisingo kelio¹⁷.

Galima išvelgti svarbius patarimo idėjos panašumus viduramžių Europoje ir Maskvos Rusijoje. Juos lėmė bendros krikščioniškojo pasaulio ideologinės ištakos, paremtos bibline tradicija, akcentuojančia ne tik žmogui suteiktas įvairias malones, bet ir patarimo dovaną. Nagrinėjamu laikotarpiu jau buvo įsitvirtinusi nuostata, kad didysis kunigaikštis turi konsultuotis su savo aukščiausiais tarėjais, kad priimtų svarius ir gerai pagrįstus sprendimus, ir esant reikalui perkeltų tarėjams dalį atsakomybės už neteisingus arba neapgalvotus veiksmus. Maskvėniškoje ideologijoje etikos mitas buvo formuojamas remiantis bendra valdovo ir tarėjų valios nuostata. Monarcho tarėjai Maskvos ideologinėje literatūroje taip pat buvo skirstomi į dorus, teisingus ir blogus, nedorus, piktavalius. Pirmieji valdovui duodavo gerus ir išmintingus patarimus, kuriais vadovaujantis jį lydėdavo sėkmė. Antrieji paskatindavo valdovą pasielgti nederamai ir klaidingai. Visa sėkminga suvereno veikla politinėje literatūroje buvo aiškinama kaip išmintingo patarimo, duoto gero tarėjo, padarinys. Nesėkmės ir klaidos buvo priskiriamos piktavaliui tarėjui¹⁸.

¹⁶ Ten pat, p. 13, 15.

¹⁷ Ю. П. М а л и н и н, Средневековый дух совета, *Одиссей*, 1992, (1994), с. 179.

¹⁸ S. B o g a t y r e v, min. veik., p. 38, 69, 83.

Nors LDK raštijoje nagrinėjamu laikotarpiu pastarosios idėjos nebuvo aptarinėjamos, tačiau kaip liudija paralelinių diplomatinių kontaktų metu vykusio susirašijimo medžiaga, gero ir blogo patarimo, gero ir blogo tarėjo sampratos buvo aktuales abiems pusėms. Ir viena, ir kita pusė nuolat pabrėždavo ne tik teisingo patarimo monarchui svarbą, bet ir apeliuodavo į krikščionišką moralę. 1501 m. Trakų vaivada Jonas Zaberezinskis rašte Naugardo vietininkui Jakovui Zacharjinui teigė, jog abiejų valdovų tarėjų pareiga – siekti monarchų susitaikymo, kartu yra ir moralinė atsakomybė krikščionybei: „<...> patark savo valdovui ir palenk jį tam, o mes taip pat savo valdovą, kad tarp jų malonybių, prie mūsų gyvasties ir patarimų, tokio nesugyvenimo nebūtų, kad jų malonybių valstybės abipusiai taikoje būtų, o daugiau kraujo praliejimo tarp krikščionių nebūtų.“¹⁹ Kitąkart ragindamas Maskvos didžiojo kunigaikščio tarėjus suteikti monarchui išmintingų patarimų, tvirtino, kad tam pagrindą suteikia valdovų tarėjų išskirtinės asmeninės savybės: „Taigi geri žmonės tarp didžiųjų valdovų gerus dalykus pataria.“²⁰ Nuolat deklaruojamas pagrindinis paralelinių diplomatinių kontaktų tikslas – monarchų sutaikymas, kaip kad dažnai buvo pabrėžiama diplomatinėje retorikoje, galėjo būti pasiektas tik gerais ir išmintingais patarimais. Todėl inicijuojant diplomatinių ryšių tarp tarybų atnaujinimą, šia nuostata naudotasi akcentuojant tarėjų nuopelnus šioje srityje. 1565 m. šią nuostatą maskvėnams priminė Ponų tarybos nariai, siūlydami atnaujinti diplomatinius ryšius: „<...> dėl mūsų nuodėmių ir įvairių priešasčių nesutarimų iškildavo, tačiau Dievo gailėstingumu ir ištikimų patarėjų prašymais ramybė įsivyravo.“ Todėl ir dabar maskvėnai turėtų „saugoti geradarystę tarp valdovų pagal savų protėvių papročius“ ir savo „patarimais valdovą taikai palenkti“²¹.

To meto žmonių mąstyme įsitvirtinusi nuostata, jog žmonių elgesys ir jų sprendimai yra lemiami kitų patarimų, naudotasi perkeliant atsakomybę dėl blogų sprendimų monarchui patarinėjusiems asmenims. 1500–1503 m. konflikto metu Jonas Zaberezinskis, rašydamas Jakovui Zacharjinui, Maskvos didžiojo kunigaikščio tiesiogiai nekaltina dėl LDK puolimo, teigdamas, kad tai greičiausiai įvyko dėl blogo patarimo, už kurį atsakomybė tektų Ivano III tarėjams: „Ir dabar vėl jūsų valdovas, nežinau dėl

¹⁹ <...> *радь государю своему и веде на то, а мы также своего господаря, ажбы промежу их милости, при нашихь головах и раде, такое нежитье не было, штобы панства их милости на обе стороны во покои были, а болюого кровопролитья межь християнь не было*, – 1501 02 21–1501 03 04. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro ir Lenkijos karaliaus Jono Albrechto pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiui Ivanui III dėl taikos derybų, *Сб Пуо*, т. 35, № 67, с. 314.

²⁰ *Ино добрые люди межи великихь государей добрыи дела рядяты*, – 1501 05 02–1501 05 11, Trakų vaivados Jono Zaberezinskio susirašinėjimas su Naugardo vietininku Jakovu Zacharjinu apie karo priežastis, taikos tarp valdovų siekius ir karo belaisvius, ten pat, Nr. 68, p. 328.

²¹ <...> *за грехи наши розными обычеи нелюбосты повставали, однакожь милосердием Божиимь и печалованиемь верныхь радь къ застоновению спокойному приходили <...>*, – 1565 07 13, LDK Ponų tarybos pasiuntinybė Maskvos metropolitui ir bajorams dėl diplomatinių santykių atnaujinimo, – ten pat, t. 71, Nr. 13, p. 309.

kieno blogo patarimo, taip elgiasi: mūsų valdovo žemėje kariauja, daugelį miestų ir valsčių užėmė, o kitus sudegino <...>²². Atsakydamas į šiuos priekaištus Jakovas Zacharjinas kaltę primeta kitai pusei, taip pat pabrėždamas patarimų svarbą: „<...> pone, reikalai dabar taip susiklostė ne iš mūsų valdovo pusės, ne dėl jo tarybos: reikalai taip susiklostė dėl jūsų valdovo ir dėl tų, kas jam patarė <...>²³. Vėlesniame susirašinėjime Jonas Zaberezinskis jau įvardija ir konflikto kaltininkus, dėl kurių blogų patarimų neva ir prasidėjusi nesantaika tarp abiejų šalių valdovų. Atsakomybę jis primetė į Maskvos pusę perėjusiam kunigaikščiui Semionui Bielskiui, kuris, Zaberezinskio tvirtinimu, buvo suinteresuotas nesantaika tarp valdovų ir skleidė melagingas kalbas apie neva prasidėjusius LDK stačiatikių persekiojimus²⁴.

Gerų ir blogų patarėjų, gero ir blogo patarimo koncepcija paremtas atsakomybės perkėlimas tarėjams implikavo ne tik krikščioniškos moralės pozicijas, bet ir reikšmingas šių diplomatinį ryšių nuostatas, tiesiogiai atliepiančias paralelinės diplomatijos funkcijas. Be jau minėtos diplomatinio signalizavimo funkcijos – informacijos skleidimo ir pozicijų deklaravimo, žemesnio lygio diplomatiniais kontaktais buvo sprendžiamos ir kitos tarpvalstybinių santykių problemos, susijusios su hierarchinio santykio, viršenybės bei pirmenybės klausimais.

Keičiantis jėgų santykiui regione Maskvos naudai, aktualus tapo tarpvalstybinės hierarchijos klausimas, lemiantis valstybės autoritetą (tiesiogiai priklausančio nuo monarcho statuso) kitų šalių atžvilgiu. Maskva, kovodama dėl naujų pozicijų tarptautinėje hierarchinėje sistemoje, valdovo suverenumą siekė įtvirtinti supremacijos pagrindu. Pirmaisiais šios kovos taikiniais, tarp kurių atsidūrė ir LDK, XV a. antroje pusėje tapo kaimyninės šalys. Prieš šias maskvėnų užmačias LDK ir jos valdovams reikėjo kovoti ne tik karo lauke, bet diplomatinį santykių srityje, kur Maskvos dvaras taip pat stengėsi įtvirtinti savo pranašumą. Tarpvalstybinės hierarchijos klausimas, dominavęs diplomatinėje reprezentacijoje, tiesiogiai veikė daugumą atstovavimo mechanizmų. Neatsiejamas jų sąryšis atsirado dėl vienos iš pagrindinių reprezentavimo sąlygų – ji turėjo atspindėti monarcho valdžios galią bei rangą, nusakanti santykį su kitais suverenais. Vienu iš pagrindinių varžytuvių dėl viršenybės aspektu tapo Maskvos valdovo titulo, svarbiausio monarcho rangą ir valdžios galią reprezentuojančio atributo, klausimas. LDK ir Maskvos tarpvalstybiniuose santykiuose ginčai dėl naujų jo formulių už-

²² *И ныне пакъ государь вашь, не ведаю, съ чьея порады лихой, такъ чинить: землю господаря нашего воюеть, многие города и волости поседаетъ, а иные огнемъ пожегъ <...>, – 1501 02 21–1501 03 04. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro ir Lenkijos karaliaus Jono Albrechto pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiui Ivanui III dėl taikos derybų, ten pat, t. 35, Nr. 67, p. 313.*

²³ *<...> пане, дело ныне такъ състалось не нашего государя стотоною, ни его радою: то дело състалось вашего государя стороною и кто будетъ ему радиль, – ten pat, p. 326.*

²⁴ 1501 05 02–1501 05 11, Trakų vaivados Jono Zaberezinskio susirašinėjimas su Naugardo vietininku Jakovu Zacharjnu apie karo priežastis, taikos tarp valdovų siekius ir karo belaisvius, ten pat, Nr. 68, p. 327.

ėmė nemenką diplomatinio bendravimo dalį, šis klausimas neretai tapdavo pagrindiniu derybų diskusijų objektu. Koherentinė jų dalis – pirmenybės problema, atspindinti lygiavertiškumo ar viršenybės santykio aktualumą. Ji pasireiškė įvairiuose diplomatinio kontaktų organizaciniuose etapuose – nustatant derybų vietą, sprendžiant ceremonialinio pirmumo ir apsikaitimo diplomatinėmis misijomis eiliškumo klausimus.

Nagrinėjamu laikotarpiu šios problemos ne kartą komplikavo tarpvalstybinius santykius, konfrontacijai pasiekus kritinę ribą, diplomatinis bendravimas dažnai buvo perkeliamas į žemesnį lygmenį – Ponų tarybos ir Maskvos bajorų kontaktus. Kaip žemesnio lygio kontaktai buvo vienas iš būdų išvengti tarpvalstybinių santykių komplikacijų sudėtingų politinių konfliktų metu liudija 1493 m. situacija, kai diplomatinuose dokumentuose, adresuotuose Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Aleksandriui, Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano III intituacija buvo papildyta nauju komponentu – *visos Rusios valdovas (зocyдарь всея Русии)*²⁵. Dėl titulo papildymo derybos dėl taikos ir Aleksandro piršlybų su Ivano III dukterimi Jelena nurodymai komplikavosi, tolesnis bendravimas vyko su paralelinės diplomatinės komunikacijos pagalba. Nors Lietuvos pusė atsisakė pripažinti naująjį Maskvos monarcho statusą manifestuojantį titulo komponentą, Ivanas III Naugardo vietininkui Jakovui Zacharjinui, tuo metu intensyviai susirašinėjusiam su Ponų tarybos nariu Jonu Zaberezinskiu, nurodė tęsti dialogą su ponais tarėjais. Maskvos didysis kunigaikštis šiuo atveju neįžvelgė jokio pavojaus valdoviškai garbei: „Ir spręsis dėl to reikalas, duok Dieve taip, o jei nesispręs, tai tame jokio pažeminimo mums nėra“²⁶. Mediacinę funkciją paraleliniai diplomatiniai ryšiai pastarojoje situacijoje galėjo atlikti dėl žemesnio reprezentacinio lygmens ir formalaus atsakomybės perkėlimo tarėjams, kurių veiksmų ar sprendimų monarchas galėjo bet kada atsižadėti.

Dėl šios priežasties paralelinei diplomatinei komunikacijai neretai buvo stengiamasi suteikti neformalių, asmeninių ryšių ar asmeninės iniciatyvos pobūdį. 1492 m. pabaigoje pasiuntinybės Maskvoje metu LDK maršalas Stanislovas Hlebavičius

²⁵ Toks titulavimasis turėjo akcentuoti „amžinąsias“ maskvėnų valdovų teises visai, iki to laiko tik dalinai jų valdžia apjungtai, Rusiai ir tuo pat metu pabrėžti Lietuvos didžiojo kunigaikščio uzurpatorišką valdžios pobūdį LDK priklausančių senųjų Kijevo Rusios žemių atžvilgiu. Naujuoju Ivano III titulu Maskvos dvaras projektavo savo valdžios galią visai rytų slavų gyvenamai erdvei, atvirai kvestionuodamas Jogailaičių dinastijos teises minėtoms teritorijoms. Iki XV a. 9-ojo dešimtmečio terminas *Rusia* buvo vartojamas tik Lietuvos valdovų tituluose. Sąvokinė konstrukcija *dominus et heres Russia* niekada nedemonstravo Gediminaičių pretenzijų į visą Senosios Rusios palikimą, tik simbolizavo jų suverenią valdžią periferinėms teritorijoms – Rusios žemėms, – W. P e l t z, *Suverenność państwa w praktyce i doktrynie politycznej Rusi Moskiewskiej: XIV–XVI w.*, Zielona Góra, 1994, s. 10–11, 13, 20, 60, 118.

²⁶ *И изымаются за то дело, ино даи Бог такъ; а не изымаются, ино въ томъ намъ низосту некоторые неть*, 1493 m. kovas–birželis, Trakų kaštelijono Jono Zaberezinskio susirašinėjimas su Naugardo vietininku Jakovu Zacharjiniu, *Сб ПИО*, т. 35, № 20, с. 86.

priėmimo pas kunigaikštį Ivaną Patrikejevą Ponų tarybos narių vardu kalbėdamas apie tarpvalstybinių santykių problemas pabrėžė tariamai asmeninės iniciatyvos motyvą: „<...> kunigaikšti Ivanai! Aš tai tau kalbėjau nuo savęs, o ne palieptas, kad tu <...> panorėtum gero tarp valdovų, kad tarp valdovų būtų meilystė ir užbaiga“²⁷. Tokie neva spontaniški ir neįpareigojantys pareiškimai sudarydavo galimybę laisviau deklaruoti pozicijas kitai pusei, nesibaiminant neigiamų pasekmių ar tarpvalstybinių santykių komplikacijų, kurias galėjo sukelti tie patys žodžiai, pasakyti valdovo vardu. Todėl nenuostabu, kad 1501 m. pasiuntinybės metu Jakovui Zacharjinui įteiktame emocingame Jono Zaberezinskio rašte tiesiogiai pareikšta apie Lietuvos viršenybę Maskvos atžvilgiu: „<...> juk žinai, kad ne Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Maskvai tarnavo, o Maskva – Didžiąjai Kunigaikštystei <...>“²⁸. Toks atviras viršenybės deklaravimas, išsakytas monarcho ar net Ponų tarybos vardu, greičiausiai būtų sukėlęs naują konfrontacijos bangą, tačiau neformalaus pobūdžio komunikacijoje ženklesnių pasekmių neturėjo.

Dar viena tarpvalstybinių santykių problema, kurią sprendžiant naudotasi paraleliniais diplomatiniais kontaktais – pirmenybės klausimas. Jis dažnai iškildavo prasidėjus ginčams dėl tarpusavio kontaktų organizacinių taisyklių – apsikeitimo diplomatinėmis misijomis eiliškumo, derybų vietos ir jų eigos – taip pat glaudžiai susijusių su viršenybės problema. Šią diplomatinį santykių sferą reglamentavusios nuostatos buvo susijusios su universaliuoju alternato principu. Palaikant nuolatinis santykius su lygiaverčiais partneriais buvo laikomasi eiliškumo: du kartus iš eilės aukšto rango diplomatiniai atstovai negalėjo vykti pas tą patį monarchą. Kai diplomatiniai santykiai tarp dviejų valstybių nutrūkdavo, o vėliau kildavo abipusis poreikis juos atnaujinti, buvo laikoma garbingiau pirma priimti užsienio pasiuntinius, o tik po to siųsti atsakomąją misiją. Pagal to meto supratimą ta pusė, kuri deryboms dėl taikos pirmoji priešui nusiųsdavo pasiuntinius, neformaliai save pripažindavo pralaimėjusia. Ir tik vienu atveju nesilaikyta šio principo – tada, kai į sostą įžengdavo naujas valdovas²⁹. Dėl šių nuostatų tarp šalių kildavo ginčai, kuriai iš jų pirmajai reikėtų siųsti pasiuntinybę,

²⁷ <...> *господине князь Ивань! Язь тебе то говориль оть себя, а не приказомь, чтобы ты, господинь нашъ, межи государей похотель добра, межи бы осподарей была любовь и докончание*, – 1492 11 04–1492 12 29 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiui Ivanui III paskelbti apie Aleksandro įžengimą į Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą, ten pat, Nr. 18, p. 75.

²⁸ <...> *ведь же ведаешь, штожь Великое Княжество Литовское к Москве николиж не служило, а Москва кь Великому Княжеству*“, – 1501 02 21–1501 03 04, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro ir Lenkijos karaliaus Jono Albrechto pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiui Ivanui III dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 67, p. 313.

²⁹ Л. Юзефович, *„Как в посольских обычаях ведется...“*. *Русский посольский обычай конца XV – начала XVII в.*, Москва, 1988, с. 57, 58.

dažnai peraugdavę į „diskusiją“ dėl geografinės derybų vietos³⁰. Alternatyvus principas paraleliniams diplomatiniais ryšiams nebuvo taikomas, tačiau ši problema buvo gana dažnai aptarinėjama Ponų tarybos bei Maskvos bajorų susirašinėjime.

Monarcho kaip svarbiausio valstybės reprezentanto saugojimas nuo negarbingos prašytojo, silpnesniojo pozicijos juntamas kiekviename santykių atnaujinimo, kurio imdavosi valdovų tarėjai po konfliktinės situacijos, etape. Iš abiejų pusių nuolat buvo deklaruojama, kad valdovas tik tarėjų prašymu nutraukė karinius veiksmus ir norėtų taikytis. Išradingiausi Ponų tarybos nariai pirmenybės klausimą sprendė vadinamojo Starodubo karo (1534–1537) metu. Siekiant atnaujinti diplomatinius ryšius su maskvėnais, nuspręsta pasinaudoti žymaus karo belaisvio Starodubo vietininko Fiodoro Obolensko Ovčinos vardu. 1536 m. pradžioje į Maskvą atvykęs Vilniaus vaivados ir LDK didžiojo etmono Jurgio Radvilos žygūnas Jonas Haika perdavė minėtojo belaisvio broliui kunigaikščiui Ivanui Obolenskiui Ovčinei raštą, kuriame išreikštas pageidavimas tarpusavio derybose siekti taikos susitarimo pasirašymo. Nors jis pasižymėjo įprasta tokiam susirašinėjimui retorika, tačiau susitaikymo iniciatyva priskirta LDK kalėjusiam Starodubo vietininkui. Neva jis kreipėsi į Lietuvos didikus prašydamas įtikinti LDK monarchą siekti taikos su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu. O Ponų tarybos nariai, remdamiesi šiuo prašymu, kreipėsi į valdovą, siūlydami nutraukti karinius veiksmus ir atnaujinti santykius su Maskvos Rusia³¹. Pasirinkdami netiesioginio santykių atnaujinimo iniciatoriaus vaidmenį, LDK politinio elito atstovai siekė įgyti garbingesnes pozicijas ir pasinaudoti šiuo pranašumu sprendžiant apsikeitimo diplomatinėmis misijomis eiliškumo klausimą.

Tai patvirtina ir nauji Ponų tarybos narių bandymai perkelti aukščiausio lygmens derybas į LDK teritoriją³². Minėtame rašte Jurgis Radvila informavo maskvėnus, jog

³⁰ Lemiamą reikšmę Lietuvos ir Maskvos diplomatinė santykių praktikai turėjo 1449 m. taikos derybos. Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras, siekdamas kuo greičiau sudaryti taiką su Vasilijumi II (kad galėtų pagrindinį dėmesį sutelkti vakarinių Lenkijos karalystės sienų problemoms), pirmasis nusiuntė savo atstovus į Maskvą. Tikslas buvo pasiektas, tačiau kartu atsirado pavojingas ir nepageidautinas precedentas. Vėliau, kai tarp abiejų šalių vykdavo ginčai dėl derybų vietos, Maskva visada naudojo šiuo precedentu, ilgainiui virtusiu diplomatinės praktikos papročiu, – U. K a n a n o v i č, *The Making of International Agreements in the Late Medieval Grand Duchy of Lithuania*, M. A. Thesis in Medieval Studies, Central European University, Budapest, 1996, p. 21–22. Tyrinėjant šioje situacijoje išvargia ir tam tikrus maskvėnų praktinius sumetimus: neintensyvūs Maskvos kontaktai su Europos šalimis apribojo jos galimybes sparčiai kelti savų diplomatų meistriškumą. Kad išlygintų šią disproporciją, Maskvos dvaras noriau priimdavo kitų monarchų pasiuntinius, nei siūsdavo savus, tai maskvėnams derybų metu suteikdavo pranašumą, kurio jie siekdavo spaudimu, izoliavimu, grasinimais ir derybų vilkinimu, – *Historia dyplomacji polskiej*, t. 1: *Polowa X w. – 1572*, pod red. G. Labudy i M. Biskupa, Warszawa, 1980, s. 748.

³¹ 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, *C6 Puo*, t. 59, № 3, c. 19–20.

³² Lietuva XV a. vidurio diplomatijos klaidas mėgino ištaisyti jau nuo XVI a. 2-ojo dešimtmečio pabaigos, nesutikdama pirmoji siusti diplomatinės misijos į Maskvą. Tačiau buvo susidurta su stipriu maskvėnų pasipriešinimu, nepadėjo net tarpininkaujančio Šv. Romos imperijos pasiuntinio Sigismundo

Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis liepęs parengti saugraštį Maskvos didžiojo kunigaikščio pasiuntiniams, kad pastarieji galėtų atvykti deryboms dėl taikos³³. Neigiama maskvėnų reakcija nesumažino Lietuvos pusės noro pakeisti Lietuvai nenaudingą diplomatinių derybų praktiką. Tęsdamas susirašinėjimą su Ivanu Obolenskiu Ovčina, Jurgis Radvila, motyvuodamas Žygimanto Senojo vyresnumu, pareiškė, kad maskvėnams pirmiesiems derėtų pasiųsti savo atstovus taikos deryboms: „<...> patys pagalvokite: kam derėtų tiems reikalams pasiuntinius siųsti – mūsų valdovui, didžiajam karaliui, esančiam garbaus amžiaus, ar jūsų jaunam valdovui? – jam derėtų pasiuntinius mūsų valdovui pasiųsti kaip savo tėvui“³⁴. Matyt, nesitikint, kad Maskva sutiks derėtis, Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvare kartu buvo pateiktas kompromisinis pasiūlymas derybas surengti valstybių pasienyje³⁴.

Maskvos politinis elitas gerai suprato, kad pasinaudojant Ivano IV mažametyste, bandoma reviduoti susiklosčiusį hierarchinį santykį, amžiaus vyresnumą, išreikštą tėvo–sūnaus santykiu, projektuojant politinio vyresnumo kategorijai. Į Jurgio Radvilos iškeltą vyresnumo klausimą reaguota Maskvos monarcho suverenumo deklaravimu, kuris buvo grindžiamas paveldimumo teise. Buvo pareikšta, kad Ivanas IV, paveldėdamas sostą, paveldėjo ir savo pirmtakų rangą, jo hierarchinės pozicijos liko tokios pačios, todėl nėra reikalo ką nors keisti minėtoje tarpvalstybinių santykių srityje³⁵. Vėlesniais metais preliminarių derybų tarp Ponų tarybos ir Maskvos bajorų metu Lietuvos pusė iš naujo keldavo šį klausimą, tačiau maskvėnai nuosekliai laikėsi ankstesniųjų pozicijų, savąją argumentaciją paremdami ir Ivano IV pilnametyste, ir išaugusia jo galia po Kazanės užėmimo. 1553 m. atsakydami į Ponų tarybos pasiūlymą deryboms dėl taikos į Lietuvą atsiųsti pasiuntinybę, Maskvos bajorai šlovindami monarchą jo išaugusią galią demonstravo vaizdingais pasakojimais apie pergalę prieš Kazanės chanatą³⁶.

Herbersteino pateiktas kompromisinis variantas derybas surengti pasienyje. LDK monarchas buvo apkaltintas naujovių įvedinėjimu, primenant precedento pagrindu tapusią praktiką, kad „didžiųjų reikalų tvarkyti“³⁴ pastarojo pasiuntiniai vykdavo į Maskvą, – 1517 m. balandis. Šv. Romos imperatoriaus Maksimiliano pasiuntinio Sigismundo Herbersteino tarpininkavimo misija LDK ir Maskvos valstybės taikos derybose, – *Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностраннами. Памятники дипломатических сношений с империею Римскою (с 1488 по 1594 год)*, т. 1, Санкт Петербург, 1851, с. 206–207, 209, 222, 231, 237.

³³ 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, *Сб Рuo*, т. 59, № 3, с. 20.

³⁴ <...> *порозумейте сами: кому пригоже пословъ своихъ въ таковыхъ делехъ слати нашему господарю великому королю будучи у сторыхъ летехъ чили ваиому господарю будучи у молодыхъ летехъ? пригоже было ему своихъ пословъ къ нашему господарю послати яко отцу своему* – 1536 05 08–1536 06 11, LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 4, p. 33–34.

³⁵ Ten pat, p. 37.

³⁶ 1553 01 01–1553 03 02. Maskvos bajorų pasiuntinybė LDK Ponų tarybos nariams dėl taikos derybų, – ten pat, Nr. 25, p. 372.

Aptartieji atvejai rodo, kad paralelinė diplomatinė komunikacija, atlikdama mediacinę funkciją, tapo efektyviu įrankiu sprendžiant sudėtingas tarpvalstybinio bendravimo problemas. Dėl ideologinių imperatyvų nulemtų tarpvalstybinio bendravimo nuostatų daugelio minėtų problemų svarstymai aukščiausio lygmens kontaktų metu tik apsunkindavo dvišalius santykius. Pusiau oficialūs paraleliniai diplomatiniai ryšiai dėl mažesnio ideologinio krūvio sudėtingose situacijose padėdavo išvengti naujų santykių komplikacijų, naujų konfliktinių situacijų. Šios paralelinės diplomatijos ypatybės tiesiogiai veikė ir Ponų tarybos bei Maskvos bajorų kontaktų metu naudojamo formalizuoto elgesio – diplomatinio ceremonialo atlikimo strategijas.

* * *

Ponų tarybos ir Maskvos bajorų diplomatinės komunikacijos praktikoje funkcionavęs ceremonialas kaip formaliojo bendravimo tvarkos reglamentas pasižymėjo universaliosiomis savybėmis, tuo metu užtikrinusiomis įvairaus lygmens diplomatinų kontaktų palaikymą. Bilateralinės diplomatijos atžvilgiu ceremonialas tarpvalstybiniuose kontaktuose ženklino dviejų atskirų hierarchinių visuomenių narių ir jų atstovaujамų asmenų tarpusavio santykį ir jo sąlygojamas elgesio formas. Bendros abiems pusėms ceremonijos, palaikydamos esamą tvarką ir pašalindamos neapibrėžtumą, sukurdavo ritualinius pasiuntinybių veiklos rėmus. Jie apibrėžė diplomatinės komunikacijos dalyvių vaidmenis bei sąlygas, kuriomis gali (privalo) veikti abiejų šalių atstovai, bei užtikrino komunikacijos efektyvumą. Be šių, ceremonialinės procedūros atliko ir kitą svarbią funkciją – savo simbolinėmis reikšmėmis palaikydamos abipusiškumo pajautimą, universalaus diplomatinio atstovavimo principo, kad derėjimasis su pasiuntiniu atstoja derėjimąsi su jo atstovujamu asmeniu³⁷, įgyvendinimą.

Tai pat svarbus ceremonijų kaip neverbalinės komunikacijos mechanizmo vaidmuo. Diplomatinėje komunikacijoje „darymas yra sakymas“ – kiekvienas diplomatinų atstovų gestas ar veiksmas perduoda informaciją (žinią). Tam tikri veiksmai ar tikėtino veiksmo nebuvimas gali sukurti *pranešimą*. Aktyvumas ar pasyvumas (nereagavimas / atsako nebuvimas) taip pat yra komunikacijos būdas, įgaunantis pranešimo vertę³⁸. Tokiu būdu perduodami *pranešimai* turėjo stipresnį poveikį, nei perduoti verbalizuotai, nes juose dažniau galima išvelgti dviprasmiškumą, suteikiantį didesnio lankstumo galimybes³⁹. Šis neverbalinio bendravimo pranašumas prieš verbalinę komunikaciją neretai buvo naudojamas siekiant specialaus efekto: manipuliuojant ritualiniais veiksmais, t. y. sąmoningai nesilaikant ceremonialinio reglamento demonstruoti

³⁷ K. Hamilton, R. Langhorne, *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration*, London–New York, 2000, p. 24.

³⁸ C. Johnson, M. Hall, Communication: An essential Aspect of Diplomacy, *International Studies Perspectives*, 4, 2003, p. 202.

³⁹ W. Rosen, Early Modern Diplomatic Ceremonial. A System Approach, *The Journal of Modern History*, vol. 52, 1980, p. 467; C. Johnson, M. Hall, min. veik., p. 202.

nepasitenkinimą ar nepalankias pozicijas ar priešingai – išreikšti didesnę nei įprasta palankumą ar pagarbą. Šios diplomatinio ceremonialo ypatybės atsiskleidė ir paralelinių diplomatinių kontaktų įvairiose formalizuoto bendravimo situacijose.

Paralelinės diplomatijos sferoje vadovautasi panašia reprezentacijos sistema kaip ir tarpvaldovinių kontaktų metu – bendroji ceremonialo schema buvo tapati funkcionavusiai aukščiausio rango diplomatinių misijų lygmenyje. Su įvairiais pavedimais į Maskvą ar Vilnių keliaujantys valdovų tarybų įgaliotieji asmenys kaip ir valdovų pasiuntiniai buvo sutinkami pasienyje, lydimi iki misijos adresato rezidencijos vietos, jiems buvo rengiami iškilmingi priėmimai, išvykimas taip pat buvo pažymimas atitinkamomis ceremonijomis. Žinoma, žemesnio diplomatinių įgaliotinių rango sutikimų ir priėmimų iškilmių mastas ženkliai skyrėsi nuo didžiųjų pasiuntinių priėmimų pompastikos. 1536 m. Jurgio Radvilos atstovo sutikimo šalies sostinės apylinkėse instrukcijoje nurodyta, kad pastarasis turi būti sutiktas negausios maskvėnų grupės ir po įprastinių priimančio asmens vardu atliekamų pasveikinimo ritualų bei pareiškimo apie svečio globą palydėtas į miestą⁴⁰. Tuo tarpu monarchų pasiuntinius ar pasiuntinėlius sutikdavo aukšto rango pareigūnai, kurių palydą neretai sudarydavo šimtas ar net daugiau asmenų⁴¹. Kukliai Vilniaus apylinkėse buvo sutinkami ir Maskvos bajorų atstovai. 1555 m. Maskvos metropolito atstovą keletą varstų iki Vilniaus sutiko tik pristavas su keletu palydovų⁴².

Paprastesni buvo ir pastarųjų diplomatinių atstovų sutikimai pakeliui į audiencijų menę. Maskvoje diplomatai nuo arklių turėdavo nusėsti dar neprijoję dvaro pastato (to meto visuomenėje vyravo įsitikinimas, kad prijoti prie pat namų durų reikštų nepagarbą šeimininkui). Atstumas, kurį atvykėliams reikėjo įveikti pėsčiomis, priklausė nuo misijos statuso (kuo jis buvo trumpesnis, tuo didesnė pagarpa rodoma diplomatui). Todėl žemo rango diplomatiniai įgaliotiniai privalėjo nuo arklio nusėsti anksčiau nei aukščiausio rango pasiuntiniai. Iki pasiekiant audiencijos vietą didiesiems pasiuntiniams būdavo surengiama keletas sutikimų: nusėdus nuo arklių, užlipus laiptais ir menėse. Tuo tarpu žemesnio statuso atvykėliai dažniausiai turėdavo tenkintis tik vienu sutikimu⁴³.

⁴⁰ 1536 05 08–1536 06 11 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, – *Cб Пуо*, t. 59, № 4, c. 30–31.

⁴¹ 1522 m. LDK didžiąją pasiuntinybę sutikti atvykusius tris Maskvos dvaro pareigūnus į sutikimą lydėjo šimtas bajorų sūnų, – 1522 m. liepa – 1522 09 18 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiui Vasilijui III taikos deryboms, *Cб Пуо*, t. 35, № 93, c. 623.

⁴² 1555 07 30–1555 11 13 LDK Ponų tarybos narių susirašinėjimas su Maskvos bajorais dėl paliaubų pratęsimo, – ten pat, t. 59, Nr. 31, p. 484.

⁴³ Л. Юзефович, „Как в посольских...“, c. 91, 94–95.

Nors LDK diplomatai naudojosi artimesnio prijojimo teise nei kitų šalių pasiuntiniai, tačiau Ponų tarybos atstovams kaip ir LDK monarcho žemiausio rango įgaliotiniams nebuvo leidžiama įjoti į dvaro kiemą. 1536 m. į audienciją keliavęs Jurgio Radvilos žygūnas nuo arklio turėjo nusėsti prie vartų ir toliau eiti pėsčiomis (tais metais atvykusiems didiesiems pasiuntiniams leista privažiuoti netoli pastato laiptų). Lipant laiptais jį vieną kartą pasitiko keletas Ivano Obolenskiego tarnų, kurie Jurgio Radvilos atstovą palydėjo į audiencijos menę⁴⁴. Nagrinėjamu laikotarpiu šaltiniuose užfiksuotas tik vienas atvejis, kai Ponų tarybos įgaliotiniui nebuvo surengtas pagarbus sutikimas. Tarp abiejų valstybių išplieskus konfliktui dėl Livonijos ir prasidėjus plataus masto karinėms operacijoms, 1562 m. lapkritį Maskvoje su Ponų tarybos pasiuntineliu Ivano IV nurodymu elgtasi itin nepagarbiai. Vykstant į audienciją pas Maskvos metropolitą liepta nulipti nuo arklių toliau nei įprasta bei niekam jo nepasitikti iki audiencijos vietos⁴⁵. Demonstratyvia nepagarba LDK diplomatiniam įgaliotiniui, matyt, buvo siekiama parodyti priešiškas Maskvos pozicijas ir ryžtą siekti pergalės karo lauke. Situacija pasikeitė po Lietuvai sėkmingo 1564 m. Ulos mūšio, kada karo eigai pakrypus maskvėnų nenaudai buvo grįžta prie įprastinių ar net pagarbesnių elgesio formų. 1565 m. vasaros pabaigoje atvykusiam Ponų tarybos žygūnui pakeliui į audiencijos menę buvo surengta net keletas iškilmingų sutikimų⁴⁶.

Apie tai, kaip Ponų tarybos nariai reaguodavo į nukrypimus nuo ceremonialinio elgesio normų, šaltiniuose informacijos nėra. Juose užfiksuotas tik vienas – 1555 m. išsamus analogiško procedūrų taikymo Lietuvoje maskvėnų atstovams aprašymas. Tuomet į Vilnių atvykęs Maskvos metropolito įgaliotinis Savlukas Turpejevas buvo priimtas itin pagarbiai. Atvykus į Mikalojaus Radvilos Juodojo dvarą jam buvo surengti du sutikimai – ant laiptų ir prie menės durų, kur jį pasitiko maršalas ir raštininkas Eustachijus Valavičius. Beje, ir pats Savlukas Turpejevas grįžęs į Maskvą atskaitoje pabrėžė, kad misijos metu su juo buvo elgiamasi itin pagarbiai ir gerai rūpinamasi⁴⁷. Pastarajame epizode galima išvelgti šiai diplomatinio bendravimo sričiai būdingą lankstumą formaliųjų komunikavimo nuostatų atžvilgiu. Didesnę elgsenos strategijų įvairovę lėmė ženkliai mažesnis ideologinis jų sąlygotumas, lyginant su aukščiausio

⁴⁴ 1536 05 08–1536 06 11 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų. *Cō Puo*, t. 59, № 4, c. 31; 1536 12 12–1537 03 22 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiu Ivanu IV taikos deryboms, ten pat, Nr. 6, p. 66.

⁴⁵ 1562 11 23–1563 01 20 LDK Ponų tarybos pasiuntinybė Maskvos metropolitui ir bajorams dėl derybų paliaubų susitarimui sudaryti, ten pat, t. 71, Nr. 6, p. 90–91.

⁴⁶ 1565 08 05–1565 08 22 LDK Ponų tarybos narių susirašinėjimas su Maskvos bajorais dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 13, p. 306–307.

⁴⁷ 1555 07 30–1555 11 13 LDK Ponų tarybos narių susirašinėjimas su Maskvos bajorais dėl paliaubų pratęsimo, – ten pat, t. 59, Nr. 31, p. 485.

lygmens tarpvalstybiniais ryšiais. Nuosaikesnį požiūrį į ceremonialinę reglamentaciją liudija ir kitų ceremonialio etapų aprašymai.

Pirmojoje audiencijoje, kurios struktūra buvo tapati priėmimui pas monarchą, atvykėliai prisistatydavo juos priimančiam asmeniui, įteikdavo atvežtus diplomatinius dokumentus ir dovanas. Prisistatymas prasidėdavo nuo pagarbos išreiškimo – nusilenkimo ritualo, visų pirma atliekamo savo, o vėliau ir adresanto vardu. Pastarojo formos šioje santykių srityje taip pat nebuvo griežtai reglamentuotos. Remtasi žinomais precedentais, tačiau didesnę įtaką turėjo kiekvienos situacijos aplinkybės. 1493 m. Naugardo vietininkui Jakovui Zacharyčiui, rengusiam atsakymą į Trakų vaivados Jono Zaberezinskio propozicijas, Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas III nurodė laikytis nusistovėjusių jų bendravime pagerbimo formalumų: „<...> savo vardu perduok Jonui žemą nusilenkimą, lenkis jam žemai arba nusilenk taip, kaip anksčiau jį pagerbdavai <...>“⁴⁸. Vėlesniais laikais buvo praktikuojamos abi šios ceremonijos formos. 1520 m. į Maskvą atvykęs Mikalojaus Radvilos žygūnas pagarbą bojarinui Grigorijui Davydovui Vilniaus vaivados vardu išreiškė tik nusilenkimu⁴⁹. Tokia forma pagarbą adresatui Ivanui Obolenskiui Ovčinei 1536 m. pradžioje išreiškė Jurgio Radvilos „žmogus“ Jonas Haika⁵⁰, tačiau po pusmečio tas pats asmuo buvo pagerbtas labiau – Lietuvos didiko vardu Maskvos bajorui buvo žemai nusilenkta⁵¹. Atsakomosios misijos metu Vilniuje Ivano Obolensko įgaliotinis Jurgiui Radvilai pagal instrukciją taip pat turėjo žemai nusilenkti, tačiau jo sūnui kaip žemesnio rango asmeniui liepta lenktis paprastai⁵².

Kaip ir aukščiausio lygio priėmime po šios ceremonijos atvykėlio buvo klausiama apie reprezentuojamojo sveikatą, jis kviestas „prie rankos“: 1520 m. audiencijoje Maskvoje Grigorijus Davydovas, pakviesdamas žygūną prie rankos, pakilęs iš vietos teiravosi, „ar jo brolis Mikalojus gerai laikosi“⁵³. Atsakymas į pastarąjį pašlovinimą, kaip galime spręsti iš 1535 m. audiencijos pas Ivaną Obolenskį Ovčiną aprašymo,

⁴⁸ <...> *приказати тебе отъ себя къ Яну челобитье и ты бы приказаль къ нему челобитье ли поклонъ ли, потомужъ какъ еси напередъ того къ нему приказываль <...>*, – 1493 m. kovas–birželis, Trakų kašteliono Jono Zaberezinskio susirašinėjimas su Naugardo vietininku Jakovu Zacharjiniu, ten pat, t. 35, Nr. 20, p. 86.

⁴⁹ 1520 01 12–1520 06 11 Maskvos bojarino Jaroslavljo vietininko Grigorijaus Davydovo susirašinėjimas su Vilniaus vaivada, LDK kancleriu Mikalojumi Radvila dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 86, p. 551.

⁵⁰ 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, t. 59, Nr. 3, p. 18.

⁵¹ 1536 05 08–1536 06 11 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 4, p. 31.

⁵² Ten pat, p. 39.

⁵³ 1520 01 12–1520 06 11 Maskvos bojarino Jaroslavljo vietininko Grigorijaus Davydovo susirašinėjimas su Vilniaus vaivada, LDK kancleriu Mikalojumi Radvila dėl taikos derybų, ten pat, t. 35, Nr. 86, p. 551.

pasižymėjo šiems kontaktams būdingu išskirtiniu mandagumu: „<...> duok Dieve, kad tik tu sveikas būtum, tavo brolis Jurgis liepė apie tavo sveikatą pasiteirauti ir džiaugsis apie ją girdėdamas <...>“⁵⁴. Atsakomoje misijoje Ivano Obolensko atstovui šios ceremonijos metu buvo nurodyta išlaikyti ypač pagarbų toną ir Jurgio Radvilos atžvilgiu⁵⁵. Apie šios abipusę pagarbumą išreiškusios ceremonijos eliminavimą maskvėnų priėmimuose Lietuvoje šaltiniuose informacijos nėra. Maskvoje jos nebūta tik 1562 m. misijos metu, kuri, kaip minėta, pasižymėjo išskirtine nepagarba Ponų tarybos atstovo atžvilgiu. Metropolitai, priimdami pasiuntinėlius, po nusilenkimo ritualo neatsistojo ir neklausė apie misijos adresantų sveikatą, ponų tarėjų įgaliotiniui net nebuvo leista audiencijos metu atsisėsti, nebuvo jis pakviestas ir „prie rankos“. Tiesa, kitoje audiencijoje pas monarcho tarėjus pasveikinimo ceremonija buvo atlikta, tačiau ne visi tarėjai atsistojo, dalis tik kilstelėjo iš vietos, taip pat nebuvo leista atvykėliui atsisėsti, kaip ir priėmimo pas metropolitą nebuvo kvietimo „prie rankos“⁵⁶. Nepagarba parodyta pažeidžiant pasveikinimo-pašlovinimo ceremonijose išreikštas hierarchinio santykio nuostatas (sveikinant neatsistojama tik priimant rangų žemesnio misijos adresanto įgaliotinį), kuriomis vadovautasi ir aukščiausio lygio kontaktų metu⁵⁷. Klausimas apie misijos adresantų sveikatą buvo pastarųjų pašlovinimas, o leidimas atsisėsti ir rankos padavimas buvo skirtas asmeniškai diplomatinės misijos dalyviams⁵⁸. Todėl šių priėmimo elementų nebuvimas reiškė negarbę pačiam diplomatiniam įgaliotiniui.

Kitame audiencijos etape buvo atkartojamos aukščiausio lygio kontaktų praktikoje įsitvirtinusios dokumentų ir dovanų įteikimo procedūros. Priėmimo metu įteikiamų

⁵⁴ <...> дай Богъ ты здоровъ былъ а брать твой панъ Юрьи велель твоє здоровье видети и радъ про твоє здоровье слышети <...>, – 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, t. 59, Nr. 3, p. 18.

⁵⁵ Ten pat, p. 26.

⁵⁶ 1562 11 23–1563 01 20 LDK Ponų tarybos pasiuntinybė Maskvos metropolitui ir bajorams dėl derybų paliaubų susitarimui sudaryti, ten pat, t. 71, Nr. 6, p. 92–93.

⁵⁷ Maskvos valstybės valdovai, klausdami apie užsienio šalies monarcho sveikatą, atsižvelgdami į pastarojo rangą, darydavo tai išsitiesę visu ūgiu, pusiau atsistodami, truputį kilstelėdami arba visai nepajudėdami iš savo vietos. Tokie garbės išraiškos atvejai vėlesniais laikais buvo detaliam fiksuojami rusų pasiuntinybių knygose ir nebuvo atsitiktiniai. Kiekvienas iš minėtų judesių išreiškė hierarchinį santykį su diplomatinis įgaliotinius atsiuntusiu suverenu, – Л. Ю з е ф о в и ч, „Как в посольских...“, с. 113–114.

⁵⁸ LDK ir Maskvos valstybės diplomatinė kontaktų praktikoje audiencijos metu buvo leidžiama trumpam atsisėsti prieš kitą priėmimo etapą, ir tai buvo tam tikra palankumo, malonės išraiška, kurią priimančioji pusė rodydavo atvykėlių atžvilgiu. Tokiu pačiu palankumo ženklų galima laikyti ir kvietimą „prie rankos“, kuris, L. Juzefovičiaus manymu, galėjo būti eliminuotas dėl įvairių, nebūtinai politinių priežasčių, pavyzdžiui, vengiant fizinio kontakto dėl baimės apsikrėsti ligomis, kurios siautė teritorijose, per kurias keliavo diplomatinė misija. E. Banionis – priešingai į pirmą vietą iškėlė politinius motyvus ir bendrą tarpvalstybinę situaciją: pasiuntinio kvietimas „prie rankos“ buvo svarbus formalus audiencijos momentas ir vieno kurio nors elemento nebuvimas reiškė konfliktinę situaciją tarp valstybių, – Л. Ю з е ф о в и ч, „Как в посольских...“, с. 119; E. Banionis, min. veik., p. 120.

diplomatinių kredencialų – įgaliojamojo rašto bendroji struktūra nesiskyrė nuo valdovo vardu išduodamų dokumentų. Jį sudarydavo intituacija – adresanto ir adresato įvardijimas, įrašai, patvirtinantis atvykusio asmens tapatybę ir jo statusą, bei stereotipinė formulė, įtvirtinanti reprezentacijos sankciją. Ja baigiamas ir Jono Zaberezinskio 1492 m. įgaliojamasis raštas, įteiktas Naugardo vietininkui Jakovui Zacharjinui: „<...> ir ką jis tavo malonybei mūsų vardu kalbės, tavo malonybė jui tikėk, nes tai mūsų kalbos yra <...>“⁵⁹. Kadangi šiame rašte vartoti išskirtinę pagarbą rodantys mandagumo kreipiniai, atsakomojoje misijoje tokią pat formą Maskvos didysis kunigaikštis nurodė išlaikyti ir Jakovui Zacharyčiui: „O įgaliojamąjį raštą jam rašyk prideramai, mandagiai, kadangi jis tau mandagiai rašė, tave pagerbė ir tu jį pagerbk kaip pridera“⁶⁰. Pagarbūs kreipiniai – „tavo malonybei“, „mūsų mylimam draugui“ bei kitos pašlovinimo formulės figūravo ir tais pačiais metais datuotame vieno įtakingiausių Maskvos dvaro bajorų Ivano Patrikėjavo įgaliojamajame rašte Vilniaus vaivada Mikalojui Radvilai⁶¹. Nors vėlesniais dešimtmečiais ypatingą pagarbą rodančių kreipinių abiejų pusių diplomatiniuose dokumentuose sumažėjo, tačiau mandagus tonas tarpusavio susirašinėjime buvo išlaikytas.

Dovanų – lauktuvių teikimas iškilmingo priėmimo metu buvo neatskirama paralelinių diplomatinių kontaktų dalis. Dovanojimai šaltiniuose fiksuojami jau XV a. pabaigoje tarybų vardu vykdytose diplomatinėse misijose. Minėtuose Ivano III nurodymuose Jakovui Zacharjinui įrašytas paliepimas ir dėl dovanų, kurias pastarajam patikėta parinkti savo nuožiūra: „<...> pasiųsk jam, ponui Jonui, savo vardu dovanas, tu pats žinai, ką pridera jam dovanoti, atsakant į jo dovanojimus <...>“⁶². Apie dovanų įteikimą užsimenama daugelio Ponų tarybos diplomatinių misijų Maskvoje metu: 1520 m. pirmojoje audiencijoje žygūnas savo ir atstovaujamo Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos vardu įteikė dovanas Grigorijui Davydovui⁶³, tas pačias procedūras 1535 ir 1536 m. misijų metu atliko ir Jurgio Radvilos įgaliotiniai⁶⁴, vertingas dovanas

⁵⁹ <...> ино што онъ будетъ отъ насъ твоей милости говорить, твоя милость ему верь, то суть наши речи <...>, – 1492 m. liepa–rugsėjis, LDK Ponų tarybos narių susirašinėjimas su Maskvos bajorais dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro piršlybų Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano III dukteriai, *Сб Рфо*, т. 35, № 17, с. 68.

⁶⁰ *А грамоту бы ему еси верюшую писалъ къ нему отъ себя попригожу вежливо занже онъ писалъ къ тебе вежливо тебя почтиль и ты бы его потиль какъ пригоже*, – ten pat, p. 69.

⁶¹ Ten pat, p. 71.

⁶² <...> да и послалъ бы еси ему къ пану Яну отъ себя поминки, а то ты ведаеш что будетъ тебе пригоже къ нему поминковъ послати противу его поминковъ <...>, – ten pat, p. 69.

⁶³ 1520 01 12–1520 06 11 Maskvos bojarino Jaroslavljo vietininko Grigorijaus Davydovo susirašinėjimas su Vilniaus vaivada, LDK kancleriu Mikalojumi Radvila dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 86, p. 551.

⁶⁴ 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, t. 59, Nr. 3, p. 18; 1536 05 08–1536 06 11 LDK didžiojo etmono, Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 4, p. 31.

savo vardu Maskvos metropolitui ir bajorams 1552 m. įteikė Ponų tarybos pasiuntinėlis Jonas Haika⁶⁵.

Dovanojimus galima būtų laikyti viena mažiausiai reglamentuotų paralelinės diplomatijos sričių, besiskiriančių ne tik griežtomis nuostatomis besirėmusių tarpvaldovinių kontaktų, bet ir kitų formalizuotų šios diplomatinės komunikacijos praktikų atžvilgiu. Norint suteikti šiam bendravimui asmeninį pobūdį bei pademonstruoti geras intencijas, dėl apsikeitimo dovanomis kartais buvo susitariama susirašinėjimo metu (toks dalykas sunkiai išivaizduojamas aukščiausio lygio diplomatiniam bendravime). 1520 m. rašte Mikalojus Radvila dėkojo Grigorijui Davydovui už oficialius dovanojimus bei asmeninę dovaną – medžioklinius sakalinius paukščius, kurių anksčiau yra prašęs, ir pažadėjo kartu su artimiausia diplomatine misija atsiųsti maskvėno pageidaujamų dovanų – ristūnų ir porą skalikų⁶⁶.

Tokios neoficialios bendravimo praktikos užuomazgos šaltiniuose užfiksuotos jau nagrinėjamo laikotarpio pradžioje – 1493 m. Jono Zaberezinskio ir Jakovo Zacharjino susirašinėjime. Rašte Jakovui Zacharjinui Trakų kaštelionas informavo, kad pasiuntė į Naugardą sakalininką išgyti keleto medžioklinių paukščių, prašydamas leidimo „apsipirkti“, ir pabaigoje lyg tarp kitko užsiminė, kad džiaugsis žiniomis ir apie tarpvalstybinius reikalus⁶⁷. Šis neformalus prašymas buvo skirtas intensyvesnių ryšių palaikymui ir turėjo paskatinti tuo metu prasidėjusius pasitarimus dėl taikos derybų ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio piršlybų Maskvos valdovo dukteriai Jelenai. Tai paliudija Ivano III reakcija į pastarąjį prašymą, kurią jis išdėstė rašte Jakovui Zacharjinui: „Mums atrodo, kad jis <...> ne dėl medžioklinių sakalų pasiuntė, pasiuntė išsiaiškinti <...> ankstesnio reikalo, dėl kurio prieš tai tau atsiuntė, kad tu dabar jam pasiųstum. Ir mes čia pasitarėme, kad tau dabar derėtų pasiųsti savo žmogų <...>“⁶⁸. Oficialūs ir neoficialūs dovanojimai, kurie priskiriami senam papročiiui, palaikomam įsitikinimo, kad dovanotojas ir tuo pačiu atsidėkojantysis susisieja ypatingu ryšiu⁶⁹, paralelinėje diplomatijoje buvo efektyviai išnaudojami kaip diplomatinų kontaktų veiksnumą užtikrinanti priemonė. Tai dar kartą patvirtina šio diplomatinio bendravimo mediacinės funkcijas, kurios itin

⁶⁵ 1552 11 24–1552 12 23 LDK Ponų tarybos pasiuntinybė Maskvos metropolitui ir bajorams dėl taikos derybų, – ten pat, Nr. 24, p. 365.

⁶⁶ 1520 08 05–1520 10 23 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo pasiuntinybė Maskvos didžiajam kunigaikščiui Vasilijui III taikos deryboms, ten pat, t. 35, Nr. 88, p. 595.

⁶⁷ 1493 m. kovas–birželis, Trakų kašteliono Jono Zaberezinskio susirašinėjimas su Naugardo vietininku Jakovu Zacharjiniu, ten pat, Nr. 20, p. 85.

⁶⁸ *И намь ся видить, что онь ту пору нынеча прислалъ то не кречатовь деля, прислалъ сморити <...> передняго дела, о котормь онь напередь того къ тебе прислалъ, чтобы ты нынеча къ нему послалъ. И мы здесе поговорили. Что пригоже тебе ныне послати къ нему свое человека <...>*, ten pat, p. 86–87.

⁶⁹ Л. Ю з е ф о в и ч, „Как в посольских...“, с. 52, 54.

akivaizdžios lyginant su analogiškais dovanų teikimo nuostatomis valdovų kontaktuose, neretai susijusiomis su įvairiomis tarpvalstybinių santykių problemomis⁷⁰.

Pasibaigus iškilmingai audiencijai, kaip ir aukštesnio rango misijų metu buvo rengiami ceremonialiniai pietūs. Iškilmingų vaišių tvarka taip pat buvo ritualizuota – jų metu atliekami vaišių dalijimo ritualai. Detaliausiai šaltiniuose aprašyta 1552 m. Ponų tarybos pasiuntinėlio Jono Haikos iškilmingų pietų pas Maskvos metropolitą tvarka. Aprašyme daug dėmesio skiriama vaišių dalyvių susėdimo tvarkai, kuri atliepė dalyvaujančiųjų rangus, pagal juos buvo organizuojama svarbiausia pietų dalis – ritualinis maisto ir gėrimų dalijimas, simbolizuojantis šeimnininko svečiui teikiamą globą. Sveitingumo simbolis – duona nuo metropolito stalo visų pirma buvo pasiūsta bajorams, po jų įteikta Jonui Haikai. Taip pat buvo dalijami ir kiti patiekalai bei gėrimai. Pasibaigus iškilmingajai daliai, puota tęsdavosi diplomatinio įgaliotinio apgyvendinimo vietoje⁷¹. Apie analogišką vaišių rengimą Maskvos bajorų atstovams Vilniuje šaltiniuose informacijos yra labai mažai, maskvėnų ataskaitose kartais trumpai paminima, jog jie buvo pakviesti pietauti⁷². Tačiau galima daryti prielaidą, kad kaip ir daugelio kitų formaliųjų diplomatinio bendravimo etapų vaišių tvarka buvo panaši ir Lietuvoje.

Iškilmingumu šios vaišės gerokai nusileido ceremonialiniams pietums, kuriuose dalyvaudavo monarchai ir aukšto rango pasiuntiniai. Tačiau tuo pačiu skyrėsi ir formalumo lygmuo. Šaltiniuose užfiksuoti keli glaudūs vaišių šeimnininko ir diplomatinio įgaliotinio bendravimo atvejai. 1535 ir 1536 m. Jurgio Radvilos atstovai iškilmingų pietų metu buvo kviečiami prie šeimnininko stalo ir asmeniškai klausinėjami apie Vilniaus vaivadą ir jo vaikus bei apie kitus reikalus⁷³. Toks neformalus tiesioginis bendravimas nebuvo praktikuojamas aukščiausio lygio kontaktų metu, nes vadovautasi

⁷⁰ Aukščiausio lygio diplomatiniam bendravimui pagrindinės problemos kildavo dėl pasitaikydavusių dovanų nepriėmimo arba jų gražinimo atvejų. Dažniausiai taip atsitikdavo pablogėjus tarpvalstybiniams santykiams, reiškiant nepasitenkinimą kitos pusės pozicijomis ar norint daryti spaudimą į derybas atvykusiems pasiuntiniams. Tai neretai sukeldavo naujų tarpvalstybinių santykių komplikacijų. Valdoviniai dovanojimai tiesiogiai priklausydavo nuo tarpvalstybinių santykių būklės – po 1549 m., Lietuvai nepripažinus naujojo Maskvos didžiojo kunigaikščio titulo, dovanomis valdovų vardu nebuvo keičiamasi iki 1584 m., – Л. Ю з е ф о в и ч, „*Как в посольских...*“, c. 51; tuo tarpu LDK Ponų tarybos ir Maskvos bajorų diplomatinio bendravimo praktikoje tik vieną kartą valdovo nurodymu dovanos turėjo būti nepriimtos – 1562 m. diplomatinės misijos metu, kuri, kaip jau buvo minėta, pasižymėjo itin nepagarbiu elgesiu Ponų tarybos įgaliotinio atžvilgiu, – 1562 11 23–1563 01 20 LDK Ponų tarybos pasiuntinybė Maskvos metropolitui ir bajorams dėl derybų paliaubų susitarimui sudaryti, *Сб Пво*, т. 71, № 6, с. 90.

⁷¹ 1552 11 24–1552 12 23 LDK Ponų tarybos pasiuntinybė Maskvos metropolitui ir bajorams dėl taikos derybų, ten pat, t. 59, Nr. 24, p. 365–366.

⁷² 1553 01 01–1553 03 02 Maskvos bajorų pasiuntinybė LDK Ponų tarybai dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 25, p. 376.

⁷³ 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 3, p. 18; 1536 05 08–1536 06 11 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 4, p. 32.

nuostata, jog tiesioginis valdovo bendravimas su kito monarcho valdiniais pažeistų hierarchinį santykių principą. Ši nuostata nuo seno buvo žinoma Bizantijoje ir Turkijoje, ji galiojo ir Lietuvos bei Lenkijos diplomatinėje praktikoje, „švelnesne“ forma taikyta Vakarų Europos šalyse. Maskvos atveju L. Juzefovičius įžvelgia ir kitus šios nuostatos taikymo motyvus, kuriuos susieja su valstybine ideologija bei konkrečia politine situacija – aukščiausios valdžios sustiprėjimu ir jos autoriteto išaugimu. Valdovo žodis įgijo tokią reikšmę, kad galėjo skambėti tik ypatingomis progomis⁷⁴.

Diplomatinės misijos pabaiga buvo pažymima atsisveikinimo audiencija, dokumentuose vadinama *išleidimu* (*omnyck*). Nors informacija apie paskutinės audiencijos ceremonialą yra gana lakoniška (ypač LDK vykusių išleidimų atžvilgiu), tačiau iš esamų aprašymų galima spręsti, kad šiame etape vadovautasi tarpvaldovinei diplomatijai būdingomis reprezentacijos nuostatomis. Priėmimo pradžioje žygūnai ir pasiuntiniai žemai lenkdavosi dėkodami už svetingumą⁷⁵, tačiau pagrindinės išleidimo ceremonijos buvo susiję su atsakomojo pagerbimo – neakivaizdinio nusilenkimo misijos adresantui ritualais. 1536 m. išleisdamas Jurgio Radvilos atstovą Joną Haiką, Ivanas Obolenskis, paskelbęs apie atsakomosios misijos siuntimą, atsistojęs perdavė nusilenkimą, lydimą ceremonialinės frazės: „Haika, mūsų broliui ir draugui ponui Jurgiui Mikolajevičiui nuo mūsų nusilenk“. Vėliau kvietimu „prie rankos“ ir vaišėmis asmeniškai pagerbė Jurgio Radvilos atstovą⁷⁶. 1553 m. trumpas Maskvos bajorų įgalotinio išleidimo audiencijos aprašymas liudija, kad panašiai atsakomoji pagarba buvo perduodama ir LDK⁷⁷. Pastarosios ceremonijos, atliekamos audiencijos šeimininko, simbolizavo abipusių kontaktų „asmeninį“ pobūdį ir diplomatinės komunikacijos grįžtamąjį ryšį.

Nors Ponų tarybos ir Maskvos bajorų diplomatinuose santykiuose buvo taikoma dauguma aukščiausio lygio kontaktams įprastų formalumų, tačiau jų pobūdis pastebimai skyrėsi. Pablogėjęs tarpvalstybiniais santykiams, monarchų diplomatinė misijų priėmimuose gana dažnai pasitaikydavo sąmoningų diplomatinio ceremonialo pažeidimų – šaltiniai fiksuoja nemažai nepagarbaus elgesio su pasiuntiniais atvejų. Tuo tarpu paralelinės diplomatijos sferoje apie tokias situacijas, išskyrus 1562 m. misiją, šaltiniuose informacijos nėra. Nepaisant įtemptų tarpvalstybinių santykių, stengtasi

⁷⁴ Л. Ю з е ф о в и ч, „Как в посольских...“, с. 125, 127.

⁷⁵ 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 3, p. 22; 1536 05 08–1536 06 11 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 4, p. 35.

⁷⁶ 1535 09 22–1536 02 27 LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Jurgio Mikalojaus Radvilos susirašinėjimas su Maskvos bojarinu kunigaikščiu Ivanu Obolenskiu dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 3, p. 22.

⁷⁷ 1553 01 01–1553 03 02 Maskvos bajorų pasiuntinybė LDK Ponų tarybai dėl taikos derybų, ten pat, Nr. 25, p. 377.

išlaikyti pabrėžtiną mandagumą, tam tikrą racionalumą ar lankstumą, nebūdingą valdovų kontaktams (kurį galima išvengti mažesnėje jų reglamentacijoje), neutralizuojantį dėl formaliųjų procedūrų kylančius tarpusavio konfliktus. Šiuos skirtumus galime sieti su pagrindinėmis tuometinės paralelinės diplomatijos funkcijomis – diplomatiinių santykių atnaujinimu ir palaikymu, kai dėl įvairių aplinkybių oficialūs santykiai tarp valdovų nutrūkdavo ir dėl aukščiausios valdžios reprezentaciją lėmusių ideologinių nuostatų sistemos, diplomatijoje siejamos su monarcho garbės saugojimo samprata, jų atnaujinimas buvo komplikuoatas. Nevaržomi ideologinių reprezentacijos nuostatų, kurios sąlygojo griežtą tarpvaldovinių santykių reglamentaciją, žemesnio lygmens santykių dalyviai galėjo sau leisti nemažai nuolaidų ir kompromisų diplomatinio atstovavimo principų atžvilgiu, palengvinusių paralelinius diplomatiinius kontaktus. Todėl Ponų tarybos ir Maskvos bajorų diplomatiiniai santykiai efektyviai atliko mediacinę funkciją, redukuodami priešišumą ir konfliktiškumą sudėtingais tarpvalstybinių santykių momentais.

**THE COUNCIL OF LORDS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND
MOSCOW NOBLEMEN: FORMAL ASPECTS OF PARALLEL
DIPLOMACY IN 1492–1569**

Summary

MARIUS SIRUTAVIČIUS

Contemporary research of the practice of diplomatic contacts pays particular attention to the performative aspects of diplomatic communication i.e. patterns of behaviour formed with the help of ceremonies and rituals performed in the course of these ceremonies as well as ideological discourses which give a sense to them. The significance of the ceremonial as a model of communication and the norms of diplomatic intercourse in the relations between the GDL and Moscow cultivated at the summit – monarchal – level have been analysed from various perspectives in the author's previous publications. This article focuses on the analysis of the topics in the international relations of a lower level – the contacts between the Council of Lords of the GDL and the Council of Noblemen of the Grand Duke of Moscow. Even though the contacts with the Muscovite political elite cultivated in the name of the Council of Lords were not intense, they would undergo revival in the periods of complicated international relations and perform the functions of the resumption of relations in the periods of international conflicts and the tentative talks organized prior to the summit meetings. Normally the correspondence between the representatives of Lithuanian and Muscovite political elite would be resumed as the period of truce was approaching its end and initiated by one or the other side on the inter-institutional level or in the name of concrete influential individuals in pursuance of a more personal character of the communication. This practice of diplomatic interaction corresponded to

the format of a semi-official channel of contacts. The tradition of parallel diplomatic contacts was formed in its course – the character of the issues tackled by the representatives of the political elite of the states as well as norms and forms of communication manifesting certain specifics.

It is possible that the experience gained by the members of the state's councils participating in diplomatic activities and representing their monarchs formed the basis for the practice of parallel diplomatic contacts and consequently the tradition of expertise of activities in the field of foreign politics. In the case of the Council of Lords the latter was granted legal basis starting with 1492 whereas the role of the councillors of the Grand Duke of Moscow in this field was given a sense in the provisions of political ideology and the idea of counsel can be considered the element of ideological provisions that is most relevant to the analysed topic. In the period in question there obtained the view that the Grand Duke had to confer with his supreme councillors in order to make weighty and reasonable decisions and, if required, transfer the responsibility for false and reckless actions on his councillors. In the Muscovite ideological literature some of the monarch's councillors were referred to as honest, fair and capable of advising the monarch in a wise way so that he was bound to succeed and others – as mean, wicked and evil-minded. The former would give good and prudent recommendations and the monarch who followed them would do well. The latter, however, would induce the ruler to take a wrong step. According to political literature all successful actions of a sovereign were the result of a good piece of advice heard from the lips of a wise councillor. Failures and errors would be attributed to the evil-minded councillor.

Although the said ideas were not given prominence in the writings of the GDL of the period in question, the materials derived from the correspondence that took place in the course of parallel diplomatic contacts suggest that the concepts of good and ill advice as well as those of good and ill councillor were relevant to both sides. Both countries would not only constantly emphasize the importance of a wise piece of advice to the monarch but also make appeals to Christian ethics.

The repeatedly declared primary aim of parallel diplomatic contacts – reconciliation of the monarchs – as the frequent references in diplomatic rhetoric suggest, could have been achieved exclusively with the help of fair and wise pieces of advice. Thus, this attitude was employed to highlight the worthiness of a councillor initiating the resumption of diplomatic relations between the councils.

The attitude that people's behaviour and their decisions were conditioned by others and their recommendations was anchored in people's minds in the period in question and evoked in the cases when the responsibility for poor decisions was transferred from the monarch on to his councillors.

In the midst of the conflict of 1500–1503 Jan Zabrzeziński in his letter to Jakov Zacharjin did not blame the Grand Duke of Moscow for the invasion into the GDL alleging that it must have happened because of an ill piece of advice and the councillors of Ivan III should have been named responsible for it. In response to the reproaches Jakov Zacharjin shifts the blame on the other side yet emphasizing the importance of recommendations.

The transfer of responsibility on to the councillors based on the concept of good and ill councillors as well as good and ill advice implicated not only the attitudes suggested by Christian ethics but also weighty provisions of these diplomatic contacts echoing the functions of parallel diplomacy.

Alongside the aforementioned function of diplomatic signal – dissemination of information and declaration of positions – other international issues related to the problems of hierarchal relation, supremacy and preferment were also tackled via the lower level diplomatic contacts.

One of the leading aspects in the race for supremacy was the issue regarding the title of the ruler of Moscow – the attribute representing the rank and the power of the supreme monarch. In the international relations between the GDL and Moscow arguments regarding its new formulas occupied a significant share of diplomatic communication and would as often as not become the leading issue of the talks. Their coherent part – the question of preferment – reflects the topicality of the relation of parity or supremacy. It was evident in various organizational stages of diplomatic contacts – setting the place for talks, determining ceremonial priority and succession of diplomatic missions.

In the period in question these issues would time and again inflame international relations and when the confrontation was approaching the critical point diplomatic interaction would frequently be transferred to a lower level – the contacts between the Council of Lords and Moscow noblemen.

Gauta 2010 m. rugpjūčio mėn.

Marius S i r u t a v i č i u s – humanitarinių mokslų daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros lektorius, mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų kryptys: istorijos metodologija, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų kultūros ir diplomatijos istorija.

Adresas: VDU, Humanitarinių mokslų fakultetas, Istorijos katedra, Donelaičio g. 52, Kaunas, LT-44244.